

A projektek szerepe az önmegvalósítás során

Az **önmegvalósítás** mind a hétköznapi nyelvben, mind a pszichológia és pedagógiai szakirodalomban gyakran visszatérő fogalom. Valamennyi megközelítésben hasonló az értelmezése, ami nagyon leegyszerűsítve úgy foglалható össze, hogy egy magunk által ösztönösen vagy tudatosan kiválasztott, képességeinkhez és adottságainkhoz jól illeszkedő cél érdekében képesek vagyunk erőfeszítésre, ami egyúttal elégedettséget is okoz. Belátható, hogy az elégedettség hat a kiegyensúlyozottságra, egészségre, további aktivitásra, nyitottságra, tehát kétségtelenül meghatározó hajtóerő egész életünk során, és annak szinte minden területére kihat.¹

Jelentősége indokolja, hogy a humánspecifikus motívumok sorában kiemelten keressük az önmegvalósítást lehetőségeit az oktatási folyamat teljes időszakában.

Már a legkisebb kortól látható, hogy a megismerés során a különböző tevékenységek másként és másként kötik le a gyerekeket. Mindezt a későbbiekben számtalan összetevő befolyásolja, amelyek az életkor növekedésével, a környezet változásával egyre differenciáltabban jelennek meg. A szervezett közoktatás, az óvoda, iskola a mindennapok során is nagyon sokat tehet a sikeres önmegvalósítás érdekében. A tanulási folyamat irányításában kiemelkedő jelentősége van a megközelítésnek, a pedagógiai szemléletnek, az alkalmazott módszereknek.

A differenciálás, az egyéni utak biztosítása katalizálják a sikeres önmegvalósítást, a projektek pedig különlegesen sok lehetőséget biztosítanak minderre a tanulási folyamatban.² Jelen tanulmány keretében tehát megkísérlem ebből a szempontból célirányosan kiemelni, vajon milyen szerepet játszhatsanak az iskolai oktatás során alkalmazott projektek az önmegvalósításban.

¹ Az önmegvalósításról számos pszichológus meghatározását összegyűjtötték munkájukban Karácsonyné Izeli Zsuzsanna és Tóth-Varga Réka, AVKF Neveléstudományi kézirat, 2021.

² Czike Bernadett (2019): A humánspecifikus motívumok szerepe az iskolai nevelésben. Katolikus Pedagógia 2019. 3–4.

Önismeret és önmegvalósítás

Minden személyiség egyedi, oda-vissza kölcsönhatásban van valamenyny tevékenységünkkel, bármit is csinálunk. Minden, amit és ahogyan teszünk, magán viseli a személyiségünk sajátosságait, és persze minden, amit és ahogyan tettünk, visszahat személyiségünk alakulására. Viselkedésünk, sikereink, kudarcaink, gondolataink és érzéseink egymással összefüggésben tükrözik, ugyanakkor alakítják, fejlesztik is személyiségünket. Ha tisztában vagyunk saját erősségeinkkel, képességeinkkel, ha reális képpel rendelkezünk önmagunkról, könnyebben tűzünk ki reális célokat magunk elé. Az önmegvalósításhoz tehát jelentős segítség az önismeret.

A szülők, a pedagógusok, később a kortársak visszajelzései kiemelt szerepet játszanak a helyes önismeret alakulásában. A sorozatos negatív visszajelzéstől csökken, a megérdemelt elismeréstől viszont nő az önbizalom. Ezért is olyan jelentős minden pozitívumokra építő pedagógiai irányzat. A bizalom, a megfelelő nehézségű elvárás egyre magasabb szintű célok kitűzésére serkent, és ezek teljesítése a képességek fejlesztésén túl lépésenként közelít az önmegvalósítás felé.

A projektekről

A projekt fogalma, értelmezése az utóbbi évtizedekben egyre gyakrabban jelenik meg a köznyelvben éppen úgy, mint a gazdasági életéről vagy az oktatásról szóló szakirodalomban. Van, ahol elérendő cél, van, ahol módszer, más esetekben elsősorban attitűd, szemléletmód, amely áthatja a folyamat egészét. A projektekről szóló szakirodalomban számos meghatározással találkozhatunk. Iskolai oktatásban történő értelmezéséről, alkalmazásának gyakorlati lehetőségeiről részletesebb képet kaphatunk többek között egy korábban megjelent tanulmányból.³

A tanítás-tanulás során alkalmazott projekteknél a tanuló *saját érdeklődésére* építve aktív közreműködőként vesz részt a környező világ megismerésében, összefüggések feltárásában, szerepet vállal a változtatásban, alkotásban. A következőkben elsősorban arra keressük a választ, hogyan

³ Szeszler Anna (2019):Projektoktatás a gyakorlatban Katolikus Pedagógia 2019. 3–4.

segítheti, katalizálhatja, erősítheti a projektekben való közös munka a humánspecifikus motívumok közül az önmegvalósítást.

Többféle megközelítést választhatunk. Ha a projektek ismérvein keresztül mutatunk rá azokra a sajátosságokra, amelyek segítik az önmegvalósítást, éppen úgy megerősítést kapunk, mintha az önmegvalósítás elemei felől közelítünk. Alapul véve a humánspecifikus motívumok szerepéről írt alaptanulmányt, most ez utóbbi mentén tudatosítjuk a projektek szerepét.

Az iskolai oktatás célmeghatározásai elsősorban ismeretek elsajátítására, a műveltség megszerzésére, intellektuális képességek kialakítására, és persze ezeken keresztül a személyiség fejlesztésére vonatkoznak. Ismerünk olyan definíciót, amely a tanulást olyan aktív és produktív tevékenységként értelmezi, amely a társadalmi műveltség, azaz az elméleti és gyakorlati ismeretek, jártasságok és készségek elsajátítása, képességek kialakítása, érzelmi és akarati tulajdonságok fejlődése, a magatartás alakulása révén járul hozzá a személyiség fejlődéséhez.⁴ Az önmegvalósítás tehát messze túlmutat az iskolai kereteken, sokkal átfogóbb, távolabbi és mindenki számára egyedi cél, amelynek elérésében az oktatás fontos szerepet játszhat, hiszen eléréséhez a személyiség fejlődésén keresztül vezet az út.

Az iskola, az egyes pedagógusok ugyanakkor segíthetik – és persze gátolhatják is – az egyéni utak keresését, megtalálását. Azt jól tudjuk, hogy közel azonos korú tanítványaink is mennyire különböznek egymástól például képességeik, érdeklődésük, munkatempójuk tekintetében. Ez az egyik ok, amiért a korszerű tanulásirányításban fokozottan jelennek meg a differenciálás módszerei.

Hogyan segítheti az önmegvalósítást az iskolai projekt?

Az iskolai tanulás folyamatába beépített projektek kiválóan alkalmasak tanítványaink különbözőségét a legjobb értelemben használó, kihasználó differenciálásra, valamint ennek megfelelően az egyéni utak biztosítására.

A projektek során tanítványaink már a *téma kiválasztásában* szerepet kaphatnak. A tartalom tehát közel áll érdeklődésükhöz, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy az iskolai projektek is minden esetben kap-

⁴ Hungarian Online University http://okt.ektf.hu/data/szlahorek/file/hunline_pedpszi/16_pedagogus_mesterseg

csolódnak az iskolán kívüli környezethez, tágabb világunkhoz. A belső érdeklődés az egyik legfontosabb motiváció, amely alapul szolgálhat a további elágazásokhoz. Tanítványaink érdeklődése különbözhet egymástól még akkor is, ha azonos projektben dolgoznak. Mindez csak alátámasztja, hogy az együttműködés során ki-kí bátran választhatja azt a részfeladatot, amely számára a legizgalmasabb.

A pedagógusoknak a *legkisebb életkortól* kezdve sajátos szerepe van a projektek megvalósulása során. Az önmegvalósítás nem jelentheti azt, hogy a gyerekeket magukra hagyjuk, hiszen szükség lehet előismeretre, segítségre is ahhoz, hogy tanítványunk meg tudja határozni, mi is érdekli. (Gondoljunk csak bele, ha bármit főzhet tetszése szerint, ahhoz is ismernie kell nyersanyagokat, ízeket, eszközöket, eljárásokat, stb!) Az életkorhoz igazodó témakínálat gazdag választékában – amelytől el lehet térni – szintén szerepe van a pedagógusnak.

A projektek során a tanulási folyamatban számtalan *elágazás*ra van mód, ezek legálisan beépített elemek. Így a tapasztalás, az összefüggések keresése, az alkotás szabadsága összehasonlíthatatlanul tágabb teret kap, mint amikor az adott tananyagot adott módszerrel kell megtanulni, majd annak memorizálását visszaadni az értékelésnél. Szükséges a memorizálás, a hagyományos értelemben vett tanulás, ugyanakkor belátható, hogy a projektek hozzájárulnak az örömteli, *érdeklődésre épülő ismeretszerzéshez, képességek fejlesztéséhez*, így tehát az önmegvalósításhoz is. A munka során tanítványaink döntéshelyzetek elé kerülnek, választaniuk kell, meg kell határozniuk saját útjukat, amely egyúttal felelőssé teszi őket saját tudásukért. A cél ilyenkor nem az érdemjegy megszerzése, hanem a projekt megvalósítása, amelynek témája, egyes mozzanatai lekötik a tanulókat, hiszen részesei a választásnak, a folyamatnak, ami újabb lépés az önmegvalósítás útján. Taníthatunk például a környezetvédelemről általában, de ha az osztályban, iskolában elemezniük kell saját szemetesük tartalmát, az eldobott hulladékot, számos újabb kérdéssel szembesülnek. Ezek megválaszolásával pedig újabb összefüggéseket tárhatnak fel, következtetéseket vonhatnak le.

Az iskolai projektek során az *együttműködés* kikerülhetetlen. Bármely cél eléréséhez, egy produktum kivitelezéséhez szükségünk van mások gondolatára, munkájára, miközben minden egyén is hozzáteszi a magáét. A különböző érdeklődés, képesség mind érték, amely összeadódik és visszahat. A gyerekek tapasztalnak, érvelnek, olykor társaikat is meggyő-

zik valamiről, vagy éppen őket győzik meg mások. A társaktól, de akár önmagunktól és persze a pedagógustól megfogalmazódó visszajelzések, értékelések mind fontos szerepet játszanak az önismeret alakulásában.

Amikor öröm a közös tevékenység, a részfeladatok megoldása, a tanulás, akkor különösen öröm lesz az elért eredmény is. (Például ilyen lehet egy közös film, előadás akkor is, ha valaki inkább díszletet készít, makettet vagy újságot hoz létre, hogy ne kelljen kiállnia vagy megszólalnia, és öröm akkor is, ha főszerepet vállal.) A siker egy újabb megerősítés, motiváció a folytatáshoz, az esetleges kudarc, a tévedés pedig újabb döntéshelyzetet teremt, motiválhat egy újabb próbálkozásra, más út, más megoldás keresésére. Mindkettő adalék az önismerethez.

A projektek abban is segíthetik az önmegvalósítást, hogy a résztvevők bejárják a teljes utat a cél kitűzésétől annak megvalósításáig, majd ezt követően részesei az értékelésnek, amely befolyásolhatja a további célokat.

Valaminek az előállítása vagy a folyamat végigjárása lehet maga a cél, de gyakori, amikor egy cél eléréséhez keressük az utat. Olykor *többféle úton* juthatunk el az adott célhoz. Az önmegvalósítást mindegyik esetben erősíti, hogy a választott út megtalálásában, megválasztásában a projektben résztvevők szabadságot élveznek.

Végül a *pedagógusnak* is rendelkeznie kell megalapozott önbizalommal ahhoz, hogy ezt az indirekt módon irányított tanulási formát alkalmazza. Tanítványainak öröme a tanulásban, sikerük a cél elérésében ugyanakkor visszahat, így a pedagógus önmegvalósítása saját munkájához további erőt ad – bezárul a kör.

Talán ellentmondásnak tűnik, hogy bár az önmegvalósítás mindenki számára egyéni célok megvalósulását feltételezi, ennek egyik leghatékonyabb terepe az iskolai oktatásban éppen az egymástól nagyon különböző tanulók gyakori együttműködése a közös projektek kivitelezése során. A projektek sikeres alkalmazására már egy-egy osztályon, iskolán belül is számtalan példa gyűlt össze, vannak intézmények, amelyek ezek köré építik fel teljes pedagógiai programjukat.

Az egyes humánspecifikus motívumok egymástól nehezen választhatók szét, a sikeres személyiségfejlődésben azonban összeadódnak. Bátran állíthatom azonban, hogy a projekteknek, minden elemükkel együtt nagy szerepük van az önismeret alakulásában, ezen keresztül pedig felnőtté vált diákjaink pályaválasztásában és későbbi sikereiben, önkibontakozásukban.

Mit üzen nekünk a Freinet-pedagógia¹ az önmegvalósításról

A Célestin Freinet által elképzelt és megvalósított iskolamodell arra a meggyőződésre épül, hogy minden gyerek érdeklődik a világ dolgai iránt, tehát nem felébreszteni kell benne az érdeklődést, hanem csupán ébren tartani. Ehhez viszont változatos eszközök és módszerek kellenek.

A Freinet-pedagógia az úgynevezett Freinet-technikákról vált ismertté, pedig ezek a technikák önmagukban nem elegendőek ahhoz, hogy összeálljon egy koherens rendszer, egy olyan iskola, ahol a gyerek és az ő egészséges, és biztonságos fejlődése áll a középpontban.

Mi minden kell tehát ehhez Freinet szerint?

HOLISZTIKUS MEGKÖZELÍTÉS: először is az a meggyőződés, hogy minden gyerek nyitott, érdeklődő és fejlődni akar, „csak” a kulcsot kell megtalálni hozzá. Tehát, az az iskola feladata, hogy ezt a természetes kíváncsiságot ébren tartsa, hogy úgy szervezze meg az iskolai életet, hogy a gyerek személyiségét, igényeit és szükségleteit vegye alapul, és ne a felnőttek által előírt, sokszor elavult tananyagot. Ezzel azt is lehetővé teszi, hogy ki-ki a saját érdeklődésének megfelelően választhasson a felkínált tevékenységek közül.

SZABAD ÖNKIFEJEZÉS: elsődleges igénye és szükséglete egy gyereknek, hogy szabadon kifejezhesse az érzéseit, gondolatait. Ezt az iskolában egy közösség tagjaként teszi, tehát meg kell tanulnia mindezt úgy tenni,

1 Célestin Freinet (1896-1966) francia pedagógus, iskola és mozgalomalapító, a Modern Iskola mozgalom elindítója és lelke. Követői a világ mintegy 40 országában alkalmazták a módszereit vagy alapítottak Freinet szellemiségű iskolákat. Magyarországon is voltak követői a 60-as évektől kezdve, főleg az óvodák világában talált utat magának. Az állami iskolarendszerben Porkolábné Kóra Zsuzsa bírta a legtovább összeegyeztetni a merev iskolai szellemet a Freinet típusú szabadsággal. Ő ma is ebben a szellemben tanít nehézségekkel küzdő gyereket. (https://www.tani-tani.info/volt_e_van_e_lesz_e_magyarorszagon_freinet_pedagogia) Ha Freinet iskola nem is jött létre, a szemlélet, a technikák elterjedtek, főként az alternatív iskolákban.

hogy mások érzései, gondolatai iránt is nyitott legyen. Ennek megvalósítására Freinet a beszélgetőkört vezette be, ami ma a legismertebb Freinet technika és a legtöbb alternatív iskolában a mindennapi élet részévé vált. A lényege, hogy a gyerek be tudja hozni a közösségbe az őt éppen érdeklő témákat, kérdéseket, és ezzel azok a közös élet részévé válnak, és azután akár a tanulási folyamatba is beépülhessenek. De a Freinet-pedagógia számos más terepet is biztosít a szabad önkifejezésnek, például a szabad szövegek, rajzok, festés, szabad zenélés, tánc, és nem utolsósorban az osztály vagy iskolaújság formájában. Ezek mind kiváló lehetőséget biztosítanak a gyerek számára, hogy a benne lévő érzések, indulatok, gondolatok kreatív módon találjanak utat maguknak. Az így létrejött alkotások egy nagyobb egész részévé válhatnak, például egy nagyobb projekt részeként vagy csupán azzal, hogy az így létrejött szövegek is beépülnek a „tananyagba”.

A szabad önkifejezés, és annak bármely formája tulajdonképpen az „előszobája” az önmagunkra találásnak, annak, hogy szabadon utat tudjon törni magának a sok-sok érzés, indulat, gondolat, hogy aztán szépen letisztuljon a változatos tevékenységi formák által. A szabad önkifejezés lehetőséget teremt arra is, hogy ki-kivel azzal foglalkozzon, ami őt legjobban érdekli.

SZEMÉLYESSÉG-KÖTŐDÉS: a fentiekből következik, hogy a gyerek teljes személyisége bevonódik az iskolai életébe, így a tanulási folyamatba, miközben nagy hangsúly helyeződik a kortársakhoz, és a felnőttekhez való egészséges kötődések kialakítására. Mivel ebben a rendszerben változatos módokon van a gyerekeknek lehetősége egyedül vagy különböző társakkal együtt munkálkodni, megtanul alkalmazkodni, érdeket érvényesíteni, kiállni önmagáért és másokért. De főként megtanulja azt, hogy különböző szerepekben lehet jelen egy közösségben különböző fajsúlyú feladatokkal és felelőségekkel felruházva.

VALÓS FELADATOK, KIHÍVÁSOK: a Freinet-pedagógia a munkálkodás pedagógiája is. Ez annyit tesz, hogy folyamatosan olyan feladatokkal, kihívásokkal találkozhatnak a gyerekek, amik egyrészt az őket foglalkoztató témákhoz kötődnek, másrészt nem mondvacsinált feladatok, hanem tétjük és valamilyen kézzel fogható eredményük van. Például nem öncélú fogalmazásokat írnak, hanem cikket írnak az iskolaújságba, vagy interjút készítenek egy fontos témában, ami majd megjelenik az újságban. Az újságot felhasználják ismeretbővítésre, kapcsolatteremtésre, párbeszéd kezdeményezésre. Nem pusztán öncélúan kísérleteznek, hanem azért végeznek

kísérleteket, hogy egy adott témában a kísérletekkel is bizonyítsák vagy cáfolják az adott feltételezést.

EGYÉNI ÉS KOLLEKTÍV FELELŐSSÉGVÁLLALÁS: az iskolai élet közösségi alapon szerveződik, hiszen alkalmazkodni kell egymáshoz, miközben mindenki fejlődése a tét. Alapnak tekinti, hogy minden gyerek felelősséget vállal a saját tanulásaért, fejlődéséért, biztonságáért, a közös munkákért, míg a felnőtt, a pedagógus megtesz mindent azért, hogy ez a folyamat jól megtervezett, a gyerek igényeihez, képességeihez, aktuális állapotához illő legyen. Mindezt teszi úgy, hogy időről-időre döntéshelyzetbe hozza, felkínálja a döntés lehetőségét, így biztosítva azt, hogy elköteleződjék a folyamatban. Ennek egyik módszere, hogy a gyerekeknek - életkoruknak megfelelően – bebeszólásuk van abba, hogy milyen projektekkel foglalkozzanak, milyen programok valósuljanak meg, miközben van egy többé-kevésbé kötött útvonal is, amin végig haladnak.

KÍSÉRLETEZŐ TAPOGATÓZÁS: a Freinet-iskola a munkálkodás és a kísérletezés terepe. Közhely, hogy igazán az a tudás rögzül, ami valami cselekvéshez kötődik. A kísérletező tapogatózás alatt azt értjük, hogy hagyjuk a gyerekeket felfedezni, kísérletezni, így természetesen hibázni is. A hibákra lehetőségként tekint, amikből alkalomadtán többet lehet tanulni, mint a készen kapott csomagokból.

SOKRÉTŰ KAPCSOLAT A KÖRNYEZETTEL: a Freinet-pedagógia alapvetése, hogy az iskola nem el vagy leválasztható a környezetéről, hanem annak szerves része függetlenül attól, hogy hol található. Ez azt jelenti, hogy élő kapcsolatot alakít ki vele a lehető legváltozatosabb módokon. Például bizonyos témák, foglalkozások bemutatásakor meghív szülőket vagy a közelben lakó szakembereket, játékonysági süteményvásárokat szervez egy jó ügy érdekében, testvériskolai kapcsolatokat alakít ki, önkéntes tevékenységeket szervez egy helyi ügy előmozdítására, stb. És ezeket a tapasztalatokat „beforgatja” a tanulási folyamatba, amit természetesen nem csupán ismeretek elsajátításaként értelmez, hanem a teljes személyiséget bevonó alkotó folyamatként.

PARTNERI KAPCSOLAT: az iskolában dolgozó felnőttek partneri kapcsolatban vannak a gyerekekkel. Ez annyit tesz, hogy nem utasításokat adnak nekik, hanem konstruktív módon jelen vannak, biztos kézzel vezetik a csoportjukat, bevonják őket a különböző tevékenységekbe, és mindenekelőtt mindent megtesznek azért, hogy megismerjék a gyerekeket és úgy fejlesszék őket, ahogyan arra nekik a legnagyobb szükségük van.

A gyerek akkor érzi magát biztonságban, ha egy bátorító, megtartó közegben élhet és munkálkodhat, ahol nem kell félnie a magára hagyottságtól, a megaláztatástól, büntetéstől. Ennek a szabályait és kereteit közösen alkotják meg a gyerekekkel, közösen tesznek meg mindent azért, hogy ezek a szabályok érvényben maradjanak vagy újakkal egészüljenek ki.

KÖRÜLTEKINTŐ TERVEZÉS ÉS FEJLESZTŐ ÉRTÉKELÉS: mindennek össze kell állnia egy koherens rendszerré, mert különben széthullana az egész darabjaira. Az egyik mód, hogy mindez összeálljon a körültekintő tervezés. Minden évnek kell, hogy legyen egy íve, elvárás rendszere, és mindennek a lebontása havi, illetve heti és napi tervekre. Ezeknek a rövid távú terveknek a gyerekek számára is hozzáférhetőnek kell lenniük, hiszen tudniuk kell, hogy mikor mi fog történni, és mi az, amibe lehet beleszólásuk, és mi az, amibe nem.

A körültekintő tervezés része az is, hogy a kitűzött célok megvalósulásáról rendszeres visszajelzést kell kapnia a gyerekeknek szóban és írásban. Ennek a folyamatnak része az önértékelés, és a csoport tagjainak az értékelése. A részletesebb írásos értékeléseket havonta vagy fél évente kapják a gyerekek, amit részletesen átbeszélnek a tanáraikkal.

És ha mindez összeállt, és következetesen megvalósul a gyerek iskolai pályafutása alatt, akkor jó esélye van arra, hogy megtalálja az ügyét, és elinduljon abba az irányba, amerre a szíve húzza. Mert azt tapasztalatból tudjuk, hogy igazán azért tudunk áldozatokat hozni, azért tudunk hosszú éveken át küzdeni egy célért, mert hiszünk benne, és mert meggyőződésünk, hogy dolgunk van vele. És ez lehet a cukrárszattól, az atomfizikán át, a tenger élővilágának a tanulmányozásáig bármi. A fentiek ennek a lehetőségét teremtik meg.

A fentiek képezik a Freinet pedagógia alapját. Jól látszik, hogy Freinet úgy tekint a gyerekekre, mint önálló egyéniségekre, akik egy közösség tagjaként valósítják meg önmagukat. Ehhez olyan pedagógiára van szükség, amelyik lehetőségeket kínál a szabad önkifejezésre és olyan szorongásmentes légkört teremt, ahol a gyerekek kreativitása kibontakozhat. Lényeges elem ebben a közösségi lét, partneri viszonyok, egymás elfogadása és az empátia. A technikái a legkülönbözőbb művészeti ágakat hívják segítségül, amelyek mind-mind lehetőséget teremtenek az önkifejezésre és az alkotó tevékenységek beépülnek a tananyagba.

Felhasznált irodalom:

Freinet-vel könnyebb, szerk: Ballangó-Galambos-Horváth, Vitéz János Tanítóképző Főiskola, 1990.

Freinet, Célestin: Máté mondásai, ford: Ösz Gabriella, Alternatív Pedagógiai Magazin 1995/96

Galambos Rita: Alkotás és öröm az iskolában, in Tanári létkérdések, Raabe Kiadó, 1996. Tanári kézikönyv

Galambos Rita, Horváth H. Attila: A madarak nem járnak lépcsőn, avagy néhány gondolat a Freinet-módszerről, Neveléstudomány és iskolakutatás 1987. 6. évf. 4. sz. 33–54. oldal ISSN 0231-3480 http://www.matarka.hu/cikk_list.php?fusz=9858

Galambos-Horváth-Porkolábné: Freinet-módszer Nagykovácsiban, avagy mi fán terem a Freinet-módszer? in: Pedagógiai Szemle XI/1.sz. 1134–1147. oldal

Eredics Ágnes: Volt-e, van-e, lesz-e Magyarországon Freinet pedagógia? Interjú Porkolábné Kóra Zsuzsával, 2021. június 2. https://www.tani-tani.info/volt_e_van_e_lesz_e_magyarorszagon_freinet_pedagogia

